

ÖMIR ÖTER – AZ ÉLET ELMÚLIK EGY KLIP MARGÓJÁRA

„Erre a korra, mire életünk javát jól-rosszul leéltük... túl az életünk delén: zárándokoltunk, megfáradtunk; szembesültünk azzal, hogy amit csináltunk, hiábavaló volt,...” – kezdte papírra vetett gondolatait 45 éves korában [Abaj Kunanbajuli](#).¹

Ha hiábavaló minden, amit csinálunk, akkor mi az élet értelme? Erre a filozófusok által évezredek óta feszegetett kérdésre a választ a hétköznapiakban mindenkinek saját magának kell megtalálnia. Abaj ehhez a *Tudatlanul ne kérkedj*² című versében egy lehetséges fogódzót kínál:

Ha méltón akarsz élni,
Vágyaid, életed előtted,
...
Cél, kitartás, eszme egy,
Mérték, irgalom – gondold meg,
Öt vezérelv segít élni.

[ford.: Körmendi Lajos]

Múltba vész az a nap, mikor
Versengett ábránd és álom.
Minden, de minden délibábbá lesz
...
*Valósítsd meg nemes álmodat,
Mielőtt csillagod kialudna!*

Ezt már Dimash Qudaibergen³ énekli – az [Amánat – Dimash, a kazak](#) című írásban említett – *Az élet elmúlik* (Өмір өтеп (Ömir öter) / Life Will Pass) című ódájában, amit a 2021. januári, Digital Show című online koncertjén hallhattunk tőle először. Bár már tavasszal ismertté vált, hogy készül a klipje, csak az év végén, Kazahsztán függetlensége 30. évfordulójának előestéjén, december 15-én tette közzé az elkészítésében közreműködő Khabar TV (Хабар), és másnapról vált elérhetővé az énekes csatornáján.

¹ [Abaj Kunanbajuli](#) prózája fordításra vár. A címe: „Қара сөздер” – szó szerint „Fekete szavak” (a *kara* szög prózát, prózai beszédet is jelent), ami idegen fordításokban „Szavak könyve” vagy „Tanulságos szavak” címmel fordul elő. (Abajról a 6. oldalon.)

² Forrás: Körmendi Lajos: [A pusztá fiai](#). Ebben a füzetben a szerző saját fordításában más kazak költők verseiből is ízelítőt ad, és vázlatosan összefoglalja a kazak irodalomtörténetet.

³ Dimash Qudaibergen (sz. 1994) kazak énekes, zeneszerző, multi-instrumentalista, operaénekesi, popzenei, és zeneszerzői képzettséggel. Hangterjedelme – amit a maga részéről csak egy eszköznének tart – meghaladja a 7 oktávot (jelenleg C1-D8 – <https://youtu.be/1rNy2vrRJ6c>).

A dallam **Renat Gajszin**⁴ (Ренат Гайсин), kazak zeneszerzőnek egy éjszaka ihletként csipódott be, amit le sem kellett írnia, mert több hónapon keresztül motoszkált benne, rendszeresen visszavisszatért a gondolataiba – mégis évekig várt, míg megtalálta az előadóját. Gajszin egy alkalommal – vélhetően 2020-ban, az idő tájt, amikor az **Ó, jaj, Hazám**on (Қайран Елім [Qairan Elim]) dolgoztak –, megmutatta Dimash-nak, ő pedig az édesapjának (menedzserének, producerének), akit a dallama és a tartalma azonnal lenyűgözött. Ekkor határozták el, hogy fölveszik az online koncert számai közé, és egy zenei videót is készítenek belőle.

Megtalálta a szöveg íróját is, Talant Aringali (Талант Арынғали) személyében, aki kihallotta és szavakba öntötte a zeneszerző gondolatait.

A hangszerelését Jerlan Bekcsurin (Ерлан Бекчурин), Dimash "házi" zenei rendezője készítette, az ő és Gajszin bevonásával.

Magát a klipet az az Anna Obojanskaja (Анна Обоянская) rendezte, aki az énekes több klipje mellett a 2019-es ARNAU koncertjét és a Digital Show-t is.

Az online koncerten a háttér egy statikus kép képezte: egy sűrű, öreg erdő úttal, amit napsütés aranyoz be, és ő maga is statikus volt: egy helyben állva énekelt.

forrás: közösségi oldal

Ehhez képest a decemberben megjelent klip gyökeresen más képi megfogalmazást alkalmaz, gazdagabb tartalommal töltve meg azt, egyúttal kapcsolódva a megjelenése ünnepi alkalmához.

⁴ Renat Gajszin írta az **Ó, jaj, Hazám** (Қайран Елім (**Qairan Elm**) / Oh, my Holy Land!) zenéjét is.

Ez egy óda – ahogy Gajszin fogalmazott – minden olyan ember életéhez, aki legalább egyszer elgondolkodott létezésének értelmén. Elmélkedés az élet mulandóságáról, értelméről és arról az örök kérdésről, hogyan éljünk méltó módon, méltó életet és hagyjunk nyomot, értékes örökséget magunk után.

Ennek az üzenetnek a közvetítésére – mintegy az élet színpadául – az [Astana Operát](#) választották.

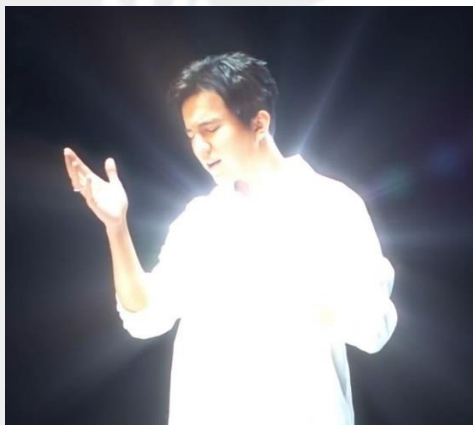
Az operajátszás Kazahsztánban a két háború közötti időkre nyúlik vissza. Az alma-atai (ma Almati) Abaj Operaházat 1934-ben alapította Jevgenyij Bruszilovszkij⁵. A kazak Állami Opera és Balett Színház neoklasszikus, XIX. századi olasz színházakat idéző, kiváló akusztikájú, óriási színpaddal és világ színvonalú színpadtechnikával rendelkező épületét 2013-ban adták át. Dimash itt énekelhetne Händelt és Mozartot, ha elfogadta volna Toleubek Alpijev, az Astana Opera igazgatójának 2016-ban tett ajánlatát.

A nagy, ünnepélyes színházterem nézőtere üres, a zsölylyében (a jelen) csak elvétve jelennek meg különböző korú és nemű emberek, jelképezve, hogy az ember, miután belép az életbe, magára marad, a Sors által elrendelt útját egyedül kell bejárnia. Ezeket az embereket korokon átívelve – kiszakítva magát az időből, átengedve magán az egész nemzet múltját és jövőjét – az énekes személye köti össze.

Az ismeretlen jövő, maga az élet, amit kaptunk egy "tisztá lap". A kivilágított, színes színházterem a fényes jelen, benne a kazak nemzet gazdag múltjával (hátral, a jelen "háta mögött", a karzaton), amit nemcsak a kortársakat,

hanem az utódokat is inspiráló, a jelent jelképesen is föltről, páholyból szemlélő kiemelkedő kazak történelmi személyiségek megelevenítésével idéz meg. Ezeknek a személyiségeknek az életére és hagyatékára emlékeztetve követendő példákat állít, sugallva a kérdést: a jelen és a jövő generáció fogja-e folytatni, képes-e továbbvinni az – akár az életüket áldozó – elődök értékes örökségét? Ezzel egyúttal azt is üzeni az "úton lévőknek": becsüljék meg, ne pazarolják el az életüket, értékeljék minden pillanatát, és teljesítsék be nemes vágyaikat, céljaikat.

Fordulópontot jelent, amikor a karzat széksorai között, az ülések háttámláit nosztalgikusan megérintve botorkál egy, a járásából és a tartásából ítélve láthatóan öreg férfi, akit nem sokkal később a földszinti nézőtéren lehet látni. A sejtelmes, gyenge megvilágításban még nem látható az arca. De hogy ki ő, minden kétséget eloszlat Dimash "átváltozása":

⁵ Jevgenyij Bruszilovszkij (1905–1981) – kazakká vált szovjet-orosz zeneszerző, az első kazak opera szerzője [[Kiz Zsibek](#) (Selyemlány) – a kazak "Rómeó és Julia"; az UNESCO 2008-at az eposz 500. évfordulójának évévé nyilvánította]. 1933-ban a kazak népzene tanulmányozására érkezett Alma-Atába, és élete végéig ott ragadt. 1935-ben mutatták be, majd 1936-ban Moszkvában is, Sztálin jelenlétében! *Zsalbir* című operáját (libretto: Bejimbet Majlin), ami Bruszilovszkij feldolgozásában kazak népdalokat is tartalmazott, köztük a "népdalként" ismertté vált, és Dimash által minden koncertjén előadott [Dajdidaut](#) (vagy [magyar feliratozással](#)). Ennek szerzője Magzsan Zsumabaj (1893–1938; Мағжан Жұмабай) – munkásságának kutatói szerint – a költő, publicista, pedagógus, az új kazak irodalom egyik megteremtője, az Alas Párt tagja. 1926-ban a "nép ellenségeként" letartóztatták, műveit betiltották (1988-ig), 10 évre száműzték. 1938 március 19-én a nyílt utcán lőtték agyon. Szibériai fogsága alatt, 1930 körül írta a *Dajdidaut*, aminek a szerzőségét nem lehetett nyilvánosságra hozni.

Igen, ő az: az életet megtapasztalt, az életet már bizonyos távlatból, "fönről" is látni képes *ak szakal* (ősz öregember), aki a közönség soraiból nézi vissza energikus, ambiciózus önmagát.

„Egyszer én is elhagyom a színpadot, és beülök a közönség közé. Amikor a közönség közé ülök, a testvérek, akikkel kapcsolatban álltam, akikkel a múltban együtt voltunk, vagy a nézők, akiket nem ismerek, szeretném, hogy kedvesen beszéljenek velem, hogy egyenesen nézhessek a szemükbe.” – mondta a 2019-es hazai koncertje előtt adott nagy interjújában.⁶

Visszapörgeti az életét: úgy éltem az életemet (úgy élek), hogy *egyenesen nézhessek az emberek szemébe*? Ekkor másodperces gyorsasággal ismerős és ismeretlen arcok követik egymást, egyre fiatalabbaké, akiknek a szemében tizedmásodpercnyi időre föl villan a következő arc.

Végül Dimash az élet körforgásában egy másik, időtlen dimenzióba kerül.

A záró kép a teljesen kivilágított színháztermet mutatja, a nézőtérén ott ül a klip valamennyi jelenkori szereplője, Dimash maga a kivilágítatlan színpadon lépdél a nézőtér felé: ha a reflektor-fényből kikerül(t) is, azzal a függöny még nem gördül(t) le – az élet színpadán még megy tovább.

A klip legelején az énekes bemutatkozik: egy fiatalember vagyok. Csak így, általánosan, mintegy hozzátéve: nincs jelentősége annak, ki vagyok; akárki is lehetne közületek. Hogyan teszi ezt?

Ehhez érdemes megismerni, a kazak hagyományok milyen életszakaszokat különböztetnek meg. Először is, a nálunk kínaiaként ismert 12 állatövi ciklus náluk is megtalálható azzal a különbséggel, hogy egyrészt az egyes éveket uraló állatok részben eltérnek a kínaitól⁷, másrészt az újév napja, a *nauriz* náluk rögzített: a tavaszi napéj-egyenlőséghez kötött.

Ezeket a 12 éves ciklusokat *musel*nek nevezik. Úgy tartják, hogy az emberi élet az ezeknek megfelelő életszakaszok láncolata, és mindegyikhez tartozik egy ún. *musel zsasz*, átmenő (tranzit) kor, ami fölfogható halálként az egyik minőségben, és újjászületésként egy újabb minőségben. Ezek a *musel zsaszok* a 13., 25., 37., 49., 61., 73., ... életév.

A gyermekkor a pubertás korig tart, azt követi a fiatal kor, aminek a végén a növekedés leáll. A felnőtt kor vége a lelki válságok időszaka, "az emberi élet árnyékvonala". Az érett középkor a 49. évben ér véget, amikor a nemzőképesség hanyatlani kezd. (Mifelénk ez idő tájt jelentkezik az ún. kapuzárási pánik.) A következő a

forrás: <https://azh.kz/en/news/view/844>

⁶ Ez az interjú szerepel az [Amánat – Dimash, a kazak](#) című írás 12–13. oldalán; annak [első részében](#) hangzanak el ezek a szavai. (06:10-től)

⁷ Az egyes éveket uraló állatok: egér, tehén, leopárd, nyúl, csiga, kígyó, ló, birka, majom, tyúk, kutya, kan.

tisztelet, a *kara szakal* (fekete szakáll) kor, 73 éves korában pedig az ember elnyeri az *ak szakal* (fehér szakáll) titulust, amit öreg és nagyon öreg korában is visel.

A kiinduló kérdésre a választ a [Szamaltau](#) szerzőjéhez hasonlóan adja meg, csak nem szavakkal, hanem képekkel. Az élet föltáruló kapujában megjelenő Dimash három megrázkódtatáson esik át: a megszületésen és két *musel zsaszon*, vagyis túlvan a 25. évén, azaz felnőtt korában jár.

Egy kazak mondás szerint *egy férfi neve az emberek emlékezetében él*.

Mit érdemes tudni a kazak múlt némely mérföldkövét jelképező legendás személyiségekről?

Abiláj kán, születési nevén Abilmanszur (1711–1781), röviden Manszur. A Kazak Kánságot a XV. században megalapító Az-Zsanibek kán leszármazottja, 1771-től az egységes és független kánság utolsó kánja. Húsz évesen a dzsungárok legrettegettebb nevű harcosának legyőzésével hőssé vált, ami után 1733-tól a Középső Zsüsz kánjaként a kazak sztyeppék legbefolyásosabb uralkodójává vált. A dzsungárok rendszeres támadásai közepette is – Bethlen Gáborhoz hasonlóan – ügyes politikával egyensúlyozott Kína és Oroszország között. Tehetséges *küjsiként*⁸ is ismerték. Számos híressé vált *küj* szerzője, amikből közel húsz máig fennmaradt. Dalai tükrözték az akkori társadalmi és politikai helyzetet.

Neve a függetlenség jelképe lett. Mint a kazakokat egyesítő, egyik legkiemelkedőbb kánt Kazahsztánban mély tisztelet övezi. Számos közterület, intézmény viseli a nevét, köztük az almati Nemzetközi Kapcsolatok és Világnyelvek Egyeteme. Alakja szerepelt az 1993-ban bevezetett új kazak pénznem 100 tengés bankjegyén. A 2008-ban megnyitott Abiláj Kán Rezidencia komplexum a petropavlovszki lakhelyének helyén épült. A 2005-ben Szergej Bodrov társrendezésében készült [Nomád](#) című film róla, az életéről, a dzsungárokkal vívott küzdelmeiről szól.

A klipben Abiláj kánt Adil Ahmetov (Әділ Ахметов) film- és színházi színész, televíziós műsorvezető alakítja. A 2012-ben készült, Abiláj kán idején játszódó [Ezer bátor gyerek](#) c. filmben – aminek a zenéjét szintén Renat Gajszin írta – Rajimbek batir szerepét kapta. Nálunk 2021. dec. 30-án az M5 vetítette a II. Küroszt legyőző szkíta királynőről szóló [Tomürisz](#) – A sztyeppe királynője (2019) című filmet; zenéjét részben szintén Renat Gajszin szerezte. Ebben Argunt alakította.

Dimash öccse is az Abilmanszur (Manszur) nevet kapta.

Dimash és Adil Ahmetov, mint Abiláj kán

forrás: [Adil Ahmetov](#) közösségi oldala

⁸ **Küj**: hagyományos kazak és kirgiz, kobiz, dombra vagy más népi hangszeren előadott, vagy azzal kísért műfaj. A dombrán előadott küj 2014 óta a szellemi világörökség része.

Küjsi: küj előadó, illetve szerző személy.

Dombra: körte alakú, kéthúros pengetős hangszer. A kazakok elsődleges nemzeti hangszere, kiemelten fontos a kazak kultúrában. Kazahsztánban július első vasárnapja a dombra napja

Arc egy már ismerős névhez: ő [Abaj Kunanbajuli](#) (1845-1904; Абай Құнанбайұлы) költő, zeneszerző, *küjsi*, műfordító⁹, az írott kazak irodalom, a kazak irodalmi nyelv megteremtője, pedagógus, filozófus, aki a kazak kultúra modernizálására törekedett az orosz és az európai kultúrához való közeledés révén. Költői műveiben a kazak nép társadalmi, közéleti és erkölcsi kérdéseivel foglalkozott. Jól ismerte a keleti és nyugati kultúrákat, számos világgondolkodó műveit. Az Alas mozgalom vezetői inspirálójuknak és szellemi elődjüknek tekintették őt.

A filozófiai értekezések stílusában megírt "szavai"¹⁰ értékes a téma léptéke, a világnézet mélysége, a politikai és társadalmi egyensúly szempontjából.

Munkásságának és örökségének jelentőségét mutatja az is, hogy születésének 150. és 175. évfordulóját (1995 és 2020) az UNESCO égisze alatt ünnepelte a világ. 1995-ben készült el az életéről szóló [Abaj](#) című film¹¹, aminek a zenéjét az a [Kuat Sildebajev](#)¹² írta, aki a Szülőföld trilógiát is, aminek harmadik, [Amanat](#) című dalát már Dimash adta elő. Az 1993-as 20 tengés bankjegyen őt ábrázolták. A 2020-as Abaj-év keretében Kazahsztánban egy versmondó lánc indult, amit Dimash azzal, hogy a stafétabotot – mások mellett – a rajongóinak, a *dearek*nek is továbbadta,¹³ kiterjesztette a világra.

Muhtar Auezov: *Abaj útja*¹⁴ című életrajzi regényéből 1945-ben készült film, [Abaj dalai](#)¹⁵ címmel. Ennek címszereplője a kazak színházművészet megalapítója, [Kalibek Kuanisbajev](#).

Az 1983-ban készült [Abaj – Élet és művészet](#) (Абай. Жизнь и творчество) című dokumentumfilmben egy archív felvételen részlet hallható Abaj egyik szerzeményéből. A bevágott kockákon a varrógépet hajtó idős asszony (11:13–11:17) alapján vélelmezem, hogy az archív felvételen Puskin Anyeginjéből Tatjana levelét Abaj saját fordításában (11:11–11:52) Dina Nurpejiszova adja elő.

A klipben Abaj alakját Szirim Kaskabajev (Сырым Қашқабәев) film- és színházi színész, érdemes művész, televíziós műsorvezető, számos köztársasági rendezvény, köztük a fiatal énekesek *Zsaszk Kanat* (Fiatal szárny)¹⁶ elnevezésű országos versenyének állandó műsorvezető-házigazdaja idézi meg. A Kalibek Kuanisbajev nevét viselő Kazah Állami Akadémiai Zenés Drámai Színház színpadán több darab, köztük az Abaj címszerepét is ő játszotta, játssza.

forrás: [Wikipédia](#)

Szirim Kaskabajev
Abaj egyik emlékművénél
forrás: [Szirim Kaskabajev fan klub](#)

⁹ Goethét, Byront, orosz klasszikusokat... fordított kazakra.

¹⁰ Prózájáról az 1. lábjegyzetben.

¹¹ Orosz szinkrontolmácsolással és választható automatikus feliratozással.

¹² Idén jelent meg a munkássága előtt tisztelgő 12 nyelvű [e-könyv](#). (a magyar fejezet: 215–248.; pdf: 221–254. o.)

¹³ A Dimash által elmondott versről, és ennek videója az [Amánat – Dimash, a kazak](#) c. írás 10. oldalán látható.

¹⁴ Rab Zsuzsa fordításában: Egy költő útja (Új Magyar Könyvkiadó, 1956)

¹⁵ Oroszul, és választható automatikus feliratozással. (A címe kazakul: Абай әндері, oroszul: Песни Абая)

¹⁶ A Zsaszk Kanat (Жас қанат) az egyik legrangosabb verseny, amin 2012-ben Dimash is részt vett, és megnyert.

Dina Nurpejiszova (1861–1955; Дина Нұрпейісова) híres kazak *küjsi*, zeneszerző, Kazahsztán népművésze. Édesapja már kisgyermek korában megtanította dombrán játszani. 9 éves kislánként ismerkedett meg Kurmangazival¹⁷, a híres zeneszerző-*küjsi*vel, aki 1870-től 10 éven át, amíg férjhez ment, mentorálta őt.

Noha tehetsége a szovjet, különösen a sztálini időszak alatt nem tudott érvényre jutni, álmait, vágyait, reményeit a zenén keresztül fejezte ki. Kompozíciói a kazak dombra-zene klasszikusai lettek. Egyik közismert, bravúros darabja a **Bulbul** (Бұлбұл; Pacsirta). 1937-ben Ahmet Zsubanov zenetudós meghívására Alma-Atába költözött, és a Kazak Filharmónia szólistája lett.

94 évesen dombrával a kezében halt meg: Kurmangazi *Kairan* sesemét (Қайран шешем, Szegény anyám) játszotta.

A hagyományos *küjsi* tanár-tanítvány viszonyról itt érdemes idézni Dimash BSc szakdolgozatának kivonatából.¹⁸ (kiemelések tőlem)

forrás: [Vecsernaja Asztana](#)

A ... kiemelkedő énekesek és *küjsik*, akik gyermekkoruk óta tehetséget mutattak, támogatást kaptak szüleiktől. ... mindent megtettek... mentort is választottak az elmélyült képzésükhöz, rájuk bízva a gyermeket. Ezt követően egy tehetséges gyermek több évet töltött a tanára mellett. A hagyományos társadalomban a mentor befolyása nagyon nagy volt.

A tanulás során a tanuló a készségeit fejlesztve kialakította saját képét a művészetről és általában az életről. A tanár nemcsak a hivatása módszereit, technikáit tanította meg, hanem a **tanítványa személyiségének formálásához is hozzájárult**. A legtöbb esetben a tanuló a mentor házában lakott, és minden nap, az órákkal együtt, egy **viselkedési mintát is látott**. A tanárral *aulokat* [falvakat] járva találkozott más énekesekkel, *küjsikkel*, új műveket tanult, bővítette repertoárját, fejlesztette az előadói készségeit. Ha egy tanítvány már elért egy bizonyos szintet, a tanár elvitte *ajtiszokra*, versenyekre...

... A művészet szóbeli fejlődésének korában a zenész-mesterek csak ilyen közvetlen találkozások alkalmával tudták szakmai színvonalukat javítani. A beszélgetések során új ismereteket, előadási technikákat, egy-egy mű történetét, legendákat cserélhettek egymás között. Emellett így az életben, a társadalomban zajló eseményekről is információkhoz jutottak.

A képzési időszak végén a tanítványok letették az úgynevezett "vizsgát". Ezt a vizsgát a nyilvánosság előtt tartották, és miután az énekesek bemutatták előadói képességeiket a közönség előtt, a *küjsik* gyakran [*ajtiszok* keretében] versenyeztek egymással. Ha a tanítvány sikeresen vizsgázott, a tanár ott, minden ember előtt áldását adta. **Ez az áldás volt az akkori oklevél**. A fiatal mester csak ezután kapott lehetőséget arra, hogy saját szabad művészi útjára léphessen.

Anar Muzdahanova, mint "Dina nagymamánk"

forrás: [Anar Muzdahanova](#) közösségi oldala

Dinát Anar Muzdahanova (Анар Мұздаханова) dombra-játékos, *küjsi*, zeneszerző, érdemes művész, a Nur-Szultan város Akimat Állami Akadémiai Filharmóniájának szólistája keltette életre, aki-nek Budapesten is alkalma volt bemutatni művészetét.

¹⁷ Kurmangazi Szagirbajuli (1818–1889; Құрманғазы Сағырбайұлы) nevét viseli az 1934-ben Ahmet Zsubanov által elsőként megalapított dombra-zenekar, mai nevén Kazah Akadémiai Népi Hangszeres Zenekar; 1945 óta az almati (alma-atai) kazak nemzeti konzervatórium. Az 1993-ban kibocsátott 5 tengés bankjegyen ő látható.

¹⁸ Kazak Nemzeti Művészeti Egyetem [Eurázsiai tudomány és művészet](#) Közlönye, 2018/II (2019. jún.) 11-14. old. BSc szakdolgozatának címe: *A tradicionális művészet képviselői tanulmányozásának problémái*.

Ajtisz: a türk népek körében az ókorig visszanyúló, párbeszéd, felelgetős, vitatkozás, zenéjében, dallamában és szövegében is improvizatív dalverseny. 2015-ben fölkerült az UNESCO [szellemi világörökségi](#) listájára

Abiláj kán, **Abaj** és **Dina** személye lefedi Kazahsztán területét (származásuk szerint Abiláj kán az ország középső, Abaj a keleti, Dina Nurpejiszova pedig a nyugati részét), három évszázadát (rendre: XVIII., XIX. és XX. sz.), történelmi, társadalmi és kulturális múltját. Ami közös bennük, az a zene, a zeneszerzés; mindhárman *küjsik* (is) voltak.

Ahmet Bajturszinuli Alihan Bökejhan Mirzsakip Dulatuli a **Kazak** c. újság alapítóiként 1913. febr. 2-án

forrás: [Wikipédia](#)

Nurken Öteuil Nartaj Szaudanbek Kuandik Kisztikbaj

Az **Alas mozgalom**¹⁹ három kiemelkedő személyisége

Honnan a mozgalom elnevezése? Alas a kazak értelmező szótár szerint: 1) *A kazak törzsek első egyesülése*. Más helyütt: *ókori türk törzsek (politikai) egyesülése, az első közösség. Egyenértékű a "kazak" fogalmával*. A mitikus-legendás Alas kánt minden kazak ősenek tartják, egyszersmind az egységes és szabad kazak nemzet jelképének.

Abiláj kán halála (1781) után a Kazak Kánság fokozatosan elveszítette függetlenségét, mígnem az Orosz Birodalom 1848-ban teljesen bekebelezte. Kozákokat és oroszokat telepítettek a kazak földekre, ami olyan szintet ért el, hogy már a honos kazakok létfenntartását veszélyeztette.²⁰ A birodalom összeomlásához vezető időszak első viharos évében, 1905-ben, kazak értelmiségieknek a cárhoz címzett ún. Karkaralai petíciójával²¹ bontott zászlót a kazak nemzeti Alas mozgalom. A birodalom bukásának évében, két forradalom között, 1917 nyarán alakították meg az első kazak politikai pártot, az Alas Pártot. Ennek programjában – az anyanyelvi oktatás és a kazak államnyelv mellett – első helyen szerepelt az autonómia, amit még ugyanazon év végén ki is kiáltottak [Alas Autonómia](#) néven, Szemej (oroszul Szemipalatyinszk) központtal. Ennek kormánya az Alas Orda nevet viselte. Ez az államalakulat a vörös-fehér polgárháború idején 1920-ig tudott fennmaradni, majd a Szovjetunió részeként Kirgiz! ASzSzk²², 1925 júniusától Kazah Autonóm SzSzk, 1936-tól pedig Kazah SzSzk néven lett tagköztársaság. A személyi megtorlások szovjet részről nem maradtak el, csupán a '30-as évekre "halasztódtak", amikor is az ukrainaihoz hasonló, de még azt is megelőző éhínség után a kazak értelmiséget gyakorlatilag lefejezte a sztálini politika.

¹⁹ Az Alas mozgalomról bővebben a Kazah Köztársaság Magyarországi Nagykövetsége [honlapján](#) olvasható.

A 2009-ben készült *Alas orda* c. dokumentumfilm ([oroszul](#)) korabeli filmfelvételeket is bemutat.

²⁰ Ez az egyik előzménye volt a kazak szteppén 1916-ban kirobbant felkelésnek, az ún. Amangeldi háborúnak. (Erről a felkelésről érintőlegesen az [Amanat – Dimash a kazak](#) 4. oldalán.)

²¹ A petíció szerzője Ahmet Bajturszinuli, Alihan Bökejhanov és Mirzsakip Dulatuli mellett Zsakup Akpajev.

²² Az 1994-ben 6. osztályosok számára kiadott Énekes könyv 49–50. oldalán szerepel egy 'kirgiz' dal Alekszandr Zatajevics *1000 Pjeszen Kirgizszkavo Naroda* címmel 1925-ben Orenburgban, a **Kizgiz** Állami Kiadó által megjelentetett gyűjtéséből, [forrás 98. o.] ami valójában kazak dal. Csakhogy – amint az évszámból is látható – 1925 derekáig a Szovjetunióban "nem léteztek" kazakok, csak a testvérnép, a kirgizek. Ennek tudható be, hogy a kazak dal a tankönyvben kirgiz dalként szerepel.

Zatajevics gyűjteménye 1963-ban és 2004-ben már *Kazakok 1000 dala* (Қазақтың 1000 әні) címmel jelent meg. [forrás 90. o.] [forrás: [Ahmet Bajturszinuli VI. kötet](#); Almati, 2013 (ISBN 978-601-7317-72-0)]

Ahmet Bajturszinuli (1872–1937; Ахмет Байтұрсынұлы) költő, publicista, műfordító, tanár, közéleti személyiség, a kazak nyelv- és irodalomtudomány megalapítója, filológus, turkológus és zeneszerző, *küjsi*. A XI. századtól a latin betűs írás bevezetéséig (1929–1940) használt arab ábécét a kazak hangok leírására szolgáló betűkkel egészítette ki (1924), és kivette azokat a betűket, amik kazak hangokat nem jelöltek.

Közreműködött az oktatás megreformálásában és az első kazak egyetem²³ megalapításában. 1910-től kazak ábécés és nyelv tankönyveket írt. Kutatói és irodalomkritikai tevékenysége keretében írt *Kazahsztán fő költője* című terjedelmes cikkében Abaj költészetének művészi jellegén túl kitért Abaj történelmi küldetésére, lelkeségére, verseinek fontosságára a kazak nemzeti beszédművészetben.

Részt vett az Alas párt létrehozásában, valamint az Alas Autonómia egyik szervezője és vezéregyénisége volt. Közéleti tevékenysége miatt többször letartóztatták, bebörtönözték, deportálták, Szibériába is. 1937. dec. 8-án a "nép ellenségeként" agyonlőtték. Posthumus rehabilitálták. Ahogy számos sorstársa, úgy az ő nevét – így a zeneszerzői munkásságát – is kitörölték az emlékezetből; szerzeményei népdalként maradtak fenn. Ezek egyikét, az *Eki zsirent* Dimash a capella énekelte egyik barátja lakodalmán.

forrás: [Wikipédia](#)

1937. október 10-én készült börtön-fotó

forrás: [Wikipédia](#)

A sokak által előadott, magávalragadó *Eki zsiren* (Екі жирен; Két sárga (ló)) Dimash-tól – az eredetitől gyökeresen eltérő szöveggel készült hangfelvétel (fan-videó kazak tájakkal)

A Torgaj (mai nevén Kosztanaj) régióból származó Bajturszinuli életét, munkásságát több film is feldolgozta (pl. a *Titkok, sorsok, nevek* sorozat egyik része ([oroszul](#))); legutóbb 2021-ben, hatrészes tévéfilm-sorozatban Ahmet – A nemzet tanára címmel.

Születése 150. évfordulója tiszteletére az UNESCO 2021-ben felvette a 2022–2023 évi évfordulóinak listájára.

A klipben Ahmet Bajturszinulit Nurken Öteuil (Нұркен Өтеуіл), a Kalibek Kuanisbajev Zenés Drámai Színház színésze, igazgatóhelyettese személyesíti meg.

²³ Az első kazak egyetemet 1928-ban hozták létre, amit szinte azon nyomban Pedagógiai Intézetté szerveztek át, így hivatalosan az Al-Farabi Kazak Nemzeti Egyetemet nevezik elsőnek, ahol 1934 januárjában kezdődött meg az oktatás. Bajturszinuli 1929. június 2-ai újabb letartóztatásáig az előbbibe került professzornak.

Nartaj Szaudanbekuli,
mint Alihan Bökejhan

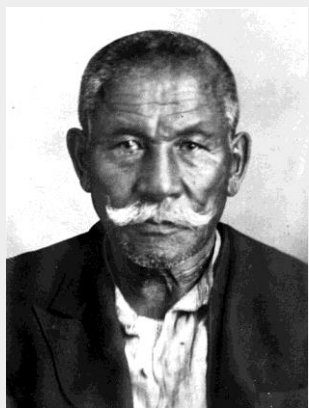
Nurken Öteuil
Ahmet Bajturszinuli

Kuandik Kisztikbaj
Mirzsakip Dulatuli

forrás: [Nartaj Szaudanbekuli](#) közösségi oldala

forrás: [Wikipédia](#)

1937-ben készült börtön-fotó
forrás: [Wikipédia](#)

Alihan Bökejhan (1866–1937; Әлихан Бөкейхан) Dzsingisz kán rangidős unokája, Batu kán kései leszármazottja; az egyik utolsó kazak kán, Bökej, a középső zsüsz kánjának ükunokája (innen a családneve); közgazdász, történész, néprajzkutató, irodalomkritikus, műfordító, publicista, tanár.

A korabeli kazak értelmiség számos más képviselőjéhez hasonlóan ő is kiemelt figyelmet fordított az oktatásra és az írástudásra. Keményen bírálta az analfabetizmust és annak következményeit.

Ahmet Bajturszinulihoz hasonlóan ő is az 1929. június 2-ai letartóztatásáig tanított az első, Kazak Állami Egyetemen.

Kiemelkedő közéleti személyiség és államférfi; az Alas mozgalom és az Alas Párt egyik megalapítója és vezetője, az Alas Autonómia kormányának (Alas orda) elnöke. Egész életét népe felszabadításának szentelte. Közéleti, politikai szerepvállalása miatt többször letartóztatták, bebörtönözték. 1937. szept. 27-én, a moszkvai híres-hírhedt [Butirka](#) börtönben végezték ki.

1989. május 14-én a Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága bűncselekmény hiányában felmentette.

Kazahsztánban számos közterület, és Karaganda város egyik kerülete viseli a nevét. Róla szól a *Nagy kazakok titkai és sorsa* dokumentumfilm-sorozat egyik része. ([oroszul](#))

A klipben Alihan Bökejhan alakját szintén a Kalibek Kuanisbajev Zenés Drámai Színház színésze, író, dramaturg, Nartaj Szaudanbekuli (Нартай Сауданбекұлы) idézi meg, aki az Ahmet – A nemzet tanára tévéfilm-sorozatban Szangitov nyomozó szerepét kapta.

Mirzsakip Dulatuli (1885–1935; Міржақып Дулатұлы); pedagógus, író, költő, műfordító (Petőfit is fordított), az első kazak nyelvű regény szerzője, a kazakok Petőfije, közéleti személyiség. Rendszeresen publikált az Alas mozgalom *Kazak* hetilapjában. Verseinek fő témája az ország sorsa. Számos versében írja le a gyarmati elnyomást, a kazak társadalom természetét. Elkekerítik – a már Abaj által is leírt – az országban egyre szaporodó olyan "betegségek", mint a tudatlanság, az apátia, a lustaság, a közöny, a viszály; föltárja az ország hiányosságait, és – a művészet és az oktatás előnyeinek előtérbe helyezésével – rámutat, hogyan lehet megszabadulni tőlük. Noha első, Ébredj, kazak! (Оян, қазақ! 1909) című verseskötetét betiltották, az mégis gyorsan terjedt szájról-szájra, kézzől kézre.

A kazak szépirodalomban a 0. mérföldkövet jelenti a Boldogtalan Zsamal (Бақытсыз Жамал; 1910) című regénye, amiben kora legfontosabb társadalmi kérdéseit tárja föl. Abajról két időtálló cikket írt, műveit nemcsak esztétikai, hanem nemzeti-népi megközelítésből is értékelve.

Politikai tevékenysége miatt 1928-ban 10 évre ítélték, amiből kettőt a Butirkában töltött le, majd az első, a Szolzsenyicin által a *GULAG anyjának* nevezett, az északi sarkkör közelében volt Szolovki kényszermunkatáborba száműzték. Annak ellenére, hogy egy tudós pap közbenjárása révén kórházba helyezték ápolónak, a szosznoveci láger központi gyengélkedőjén 1935. október 5-én meghalt. 1988-ban rehabilitálták. Lánya, Gulnara (1915–2013; orvos) nemcsak apja, hanem az Alas Orda más tagjai – így Bajturszinuli és Bökejhan – rehabilitációját is ő kezdeményezte.

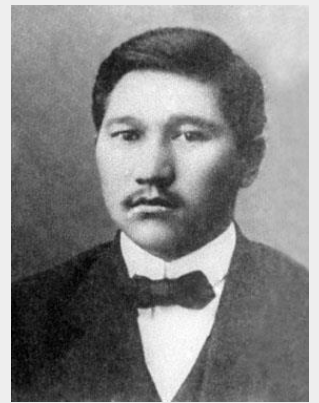
Dulatulit mutatja be a *Mirzsakip Dulatov – az apám* c. film (2011, [oroszul](#)), és a *Titkok, sorsok, nevek* dokumentumfilm-sorozat egyik része (2017; [oroszul](#))

Számunkra, magyarok számára érdekes Dulatuli származása és az a neve, amit egyes publikációi aláírására használt: Magyijar (Мадияр). (Magyarország kazakul: Mazsarsztán.) Szülőfaluja mai nevén Kizbel, a Szarikopa régió Torgaj körzetében (ma Kosztanaj régió Zsankeldi kerületében). Elkerülendő, hogy belekontárkodjak a magyarok eredete és az őshaza máig vitatott kérdéseibe a Dulatulival kapcsolatos tényekre szorítkozom.

[dr. Tóth Tibor](#) antropológus a Szovjetunióbeli tanulmányútja során akadémiai doktori disszertációjához a kipszakok vizsgálatára készült, amikor egyik előadása végén föltett kérdésnek köszönhetően váratlanul megtudta, hogy a Kosztanaj régióban (észak-kazahsztáni Torgaj körzet) egy *madijar* népcsoport, törzs él, így az 1965. április 7–29. között végzett adatgyűjtését kiterjesztette rájuk is. Ekkor találkozott Dulatuli leszármazottaival, akikben még 30 év elteltével is élt a rettegés. A gyűjtőmunkát nem tudta befejezni, ezért szeretett volna visszatérni, de ezt nemcsak hogy nem tették lehetővé számára, hanem még támadások is érték a felfedezése miatt, a kazahsztáni magyarokkal kapcsolatos publikációit pedig feledésre ítélték – itthon.

Az elvágott szálát [Benkő Mihály](#) történész vette föl, aki számos közép-ázsiai útja egyikén, 2002-ben járt a torgaji *madiarok*nál, és ő is találkozott Dulatuli leszármazottaival.

A klipben Mirzsakip Dulatulit Kuandik Kisztikbajev (Қуандық Қыстықбаев), szintén a Kalibek Kuanisbajev Zenés Drámai Színház színésze testesíti meg, aki több olyan filmben is szerepelt (*Ka úr, ki Ön? Hét májusi nap, A csavargó*), aminek a zenéjét Kuat Sildebajev, az [Amanat](#) szerzője írta, de a [Tomürisz](#)ben is látható.

forrás: [Wikipédia](#)

Emléktábla Dulatuli szülőházának helyén

forrás: [qazaquni.kz](#)

Benkő Mihály a Dulatuli lányától, Gulnarától kapott díszköntösben

forrás: [Wikipédia](#)

forrás: [Wikipédia](#)

[Alija Moldagulova](#)²⁴ (1925–1944; Әлия Молдағұлова) mesterlövész, a Szovjetunió hőse (posztumusz); céltudatos, határozott egyéniség. 8 éves volt, amikor az újabb éhínség idején édesanyja meghalt. Apját, Nurmammed Szarkulovot feltehetően származása miatt üldözték a hatóságok, ezért Alija anyai nagybátyja, Aubakir Moldagulov családjához Alma-Atába került. A nagybácsi 1935-től a moszkvai katonai logisztikai akadémiára járt, ahová a család is követte, ahogy két évvel később Leningrádba is. 1939-ben Aliját egy internátusba írták be, amit 1941-ben árvaházzá alakítottak. 1941 nyarán a családnak sikerült visszajutnia kazak földre, ő viszont saját elhatározásából a blokád alá vont Leningrádban maradt. Az internátus-árvaházat 1942 márciusában Vjatszkoje faluba²⁵ telepítették át. Noha a következő tanévet már a ribinszki repülési intézetben kezdte meg, novemberben sikerült²⁶ átmennie a frissen alakult központi női mesterlövészképző iskolába, ahol 1943 februárjában letette a katonai esküt. Csoportjával a 22. hadsereg 54. lövészdandár 4. zászlóaljához osztották be. Kiemelkedő mesterlövészként szolgált a harcokban.

1944. január 14-én, egy sebesülten vívott kézitusában szerzett újabb sebe vitte el. Érdemeit – szintén posztumusz – Lenin-renddel is elismerték. Oroszország szerte és Kazahsztánban is – így Dimash szülővárosában, Aktöbében is – nagy kultusza van. Egyebek mellett számos közterület, iskola elnevezése, köztéri szobrok tucatjai emlékeztetnek rá. Aktöbében (is) Alija emlékműzeumot hoztak létre.

1945-ben dokumentumfilm készült róla, 1985-ben pedig Mesterlövészek (Снайперы; [oroszul](#)) címmel nagysikerű mozifilm.

Alija²⁷ – a 13 éves Dimash előadásában (hamisítatlan esztrád kísérettel)

A klipben Alija páholyában a Kosztanaj (Torgaj) régióból származó Ajnur Bermuhambetova (Айнұр Бермұхамбетова) érdemes művész, szintén a Zenés Drámai Színház színésznője látható.

²⁴ Az [Amánat – Dimash, a kazak](#) című írás 12–13. oldalán is megtalálható interjú [első részébe](#) bevágott gyerekkori interjúban Dimash – Abaj mellett – Aliját is példaképének nevezte. (04:04-től)

²⁵ Jaroszlavszkij járás, Moszkvától 300 km É-K-re

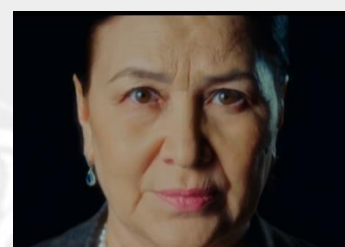
²⁶ A jelentkezőknek legalább 20 évesnek kellett lenniük. Alijának szívós kitartásával sikerült elérnie, hogy 17 éves kora ellenére fölvevették.

²⁷ zene: Sz. Bajterekov, szöveg: B. Tazsibajev; – Roza Rimbajeva előadásában (1977) azon kevés esetek egyike a szovjet popzene történetében, amikor egy nem orosz szövegű dal népszerűvé vált.

A kazak tévé 2020-ban a Győzelem Napja alkalmából a könnyűzene jeles képviselői – köztük Dimash –, tehetséges reménységei és Roza Rimbajeva előadásában készített egy [Alija](#) zenei videót.

Eddig a múlt jeles képviselői.

A jelen és a jövő képviselői – a föl villanó szemekben is tükröződő pergő arcok közül

Az első, az *ak szakal* Dimash szemében föl tűnő arc Majra Omar (Майра Омар) színésznőé, a Kalibek Kuanisbajev Kazah Állami Akadémiai Zenés Drámai Színház tagjáié, aki már a klip elején is látható volt a nézőtéren.

Szerepelt a *Viszlát, Gülszári!* (Қош бол, Гүлсары! 2008), az *Akkiz* (Аққыз) című filmekben, amiknek a zenéjét Kuat Sildebajev írta.

Utána a [társulat tagjai](#) közül továbbiak következnek:

Mejram Kajszanov
(Мейрам Кайсанов)
színpadi színész, érdemes művész

Akis Omar (Ақыш Омар)
színész, érdemes és kiváló
művész a Kazah Nemzeti
Művészeti Egyetem ([KazNUI](#))
Színész- és Rendező
Tanszékének docense.
Dimash ezen az egyetemen végezte
BSc és MSc tanulmányait, jelenleg
ugyanitt a doktori iskola hallgatója.

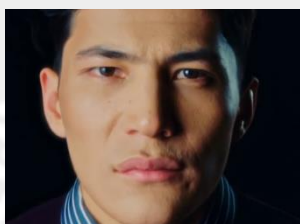
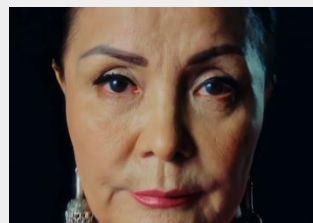

Dimash és Akis Omar 2017. okt. 5-én
forrás: [aqysh omар theatrelaboratory](#)
közösségi oldala

Amanzsol Moldahmet
(Аманжол Молдахмет) színész

Zsanat Csajkina (Жанат Чайкина)
színésznő, érdekes művész

Jernar Muhambet (Ернар Мұхамбет) már a nur-szultáni (asztanai),
Aszhat Majemirov vezette [Fiatal Közönség Zenés Színháza](#) színésze,
a KazNUI diákja.

Aszhat Majemirov korábban az aktőrei Ahmet Zsubanov [Zeneművészeti Főiskola](#) (College) rektora volt. Dimash szüleinek fiatalkori, közeli barátja;
családjaik évtizedek óta szoros kapcsolatot ápolnak. Az utolsóként föl villanó
kislányarc az ő 2 éves unokája, Ajzere.

Zsanel Jeszengeldikizi
tehetséges énekes
palántaként több
verseny győztese.
Ő is a Zenés Színház
társulatának tagja.

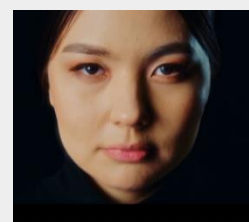
[Raszul Uszmanov](#) a Zenés Színház énekes-színésze,
rendező; háttér-énekes Dimash koncertjein. A KazNUI
rendezés szakán végzett, doktori képzésben vesz részt.

Váratlan kötelezettsége miatt Dimash lemondta a Raszul esküvőjén
való részvételét, de az ígértét a nehézségek ellenére is teljesítette.

Ekkor énekelt a capella az **Eki zsirent** – az eredeti szöveggel.
forrás: [Dimash News](#)

Dimash és Ruhija a vicebszki diadal napján, 2021. 07. 18.
A Szláv Bazár nagydíját 2015-ben Dimash vehette át.
forrás: [Dimash News](#)

[Ruhija Bajdukenova](#) a 2021. évi Szláv Bazár
nagydíjának nyertese, a KazNUI 3. éves diákja.

Az asztanai *Tugan zser* (Туган Жер; Szülőföld) művészeti gyermekstúdió növendékei

Immár számunkra is látható, hogy nemcsak a múlt neves személyiségeit keltik életre a kazakok körében jól ismert, kiváló művészek, hanem a föl villanó arcok is jeles művészek a jelenből, de a jövőt képviselő gyerekek is olyan tehetségek vagy reménységek, akikkel szintén példát kíván állítani a (kazak) nézők elé, hogy ők is *egyenesen nézhessenek mások szemébe*.

Végül az életfáról és egyes kazak vonatkozásairól.

A mi kultúránkban az (örök) élet fája egyrészt a Teremtés könyvében leírt, az édenkert közepén álló fát jelenti, másrészt a néphagyomány által világfa, [égig érő fa](#), tetejetlen fa elnevezéssel is ismert életfát. Mindkettőnek terebélyes irodalma van, az ábrázolásairól nem is beszélve. A kettő között pedig átfedések is mutatkoznak. Az utóbbi régebbi múltban gyökerezik; nemcsak a Közép-Ázsiából hozott, a sámánizmusra visszanyúló hagyományainkban, hanem az egyetemes kultúra 8–10 évezredében is.

A "csak" 3–4000 éve élt kelták a [fakultuszukról](#) is ismertek. Talán ezért is került az életfa kelta jellegű ábrázolással a klipbe.

Az életfa a kelta kultúra fontos szimbóluma volt; a harmóniát és az egyensúlyt fejezte ki. Úgy tartották, hogy mágikus ereje van, ezért amikor megtisztítottak egy földterületet, a közepén meghagytak egy fát. Ez alatt a fa alatt fontos összejöveteleket tartottak, és kivágása súlyos bűnnek minősült.

A görög mitológiából ismert Démétér²⁸ istennő – a neki szentelt liget közepén álló – kedvenc fája, egy nyárfa (λεύκα).

A thesszáliai Erüszikthón²⁹ tiszteletlenségéről volt ismert. Egy nap magával vitte hűs rabszolgáját, és elment abba a ligetbe, amelyet a pelaszgok³⁰ Démétér istennőnek szenteltek. Ott megparancsolta a rabszolgáknak, hogy vágják ki a fákat, hogy palotát építhessen, ahol a barátaival lakomázhat. A fák között volt egy magas **nyárfa**, amely Démétér kedvenc fája volt. E **nyárfa** körül a drüasz-nimfák³¹ gyönyörű dalaikat énekelték és varázslatos táncaikat lejtették. Az istentelen Erüszikthón még e szent fánál sem hagyta abba a pusztítást. Azonban az első fejszecsapásra megjelent előtte egy papnő alakjában Démétér istennő. A papnő megpróbálta eltántorítani a fák kivágásától, de Erüszikthón a csákányával megfenyegette. Az istennő ezután levette papnői álcáját, és teljes isteni fenségében jelent meg. A rabszolgák majd' meghaltak a félelemtől, és szétszéledtek. Rajtuk Démétér megkönyörült és hagyta futni őket anélkül, hogy ártott volna nekik, de az istentelen Erüszikthónt csillapíthatatlan éhséggel büntette.

²⁸ [Démétér](#) a görög mitológiában a földművelés, a termékenység istennője.

²⁹ [Erüszikthón](#) Poszeidón unokája; neve szimbolikus: föld-tépőt, földhasogatót jelent; elpusztítja az életadó földanyát.

³⁰ [Pelaszgok](#) az ókori Görögország őslakosai. Az ókori írók a görögök ősapjaiként említik őket.

³¹ A [drüaszok](#) a görög mitológiában a fák lelkei; az erdők nimfái voltak. Nevük a tölgyről származik. A hagyomány szerint fák, különösen tölgyek (innen a nevük) nimfái voltak, amelyek alatt éltek. (A leghíresebb: [Erató](#).)

Ezt, a rómaiaknál már Ceres³² ligetének közepén álló szent fáról szóló történetet Ovidius öntötte versbe³³:

Egy terebélyes nagy tölgy állt a liget közepében,
... törzsét háromszor öt ölnyi
vastagnak lelték, s koronája alatt a nagy erdő
oly mélyen feküdt, mint más fa tövében a fűszál.
Mégsem fogta vasát Triopas fia vissza e fától,
ad ki parancsot a szolgálknak, vágják ki tövestül;

...
És amikor törzsébe sebet hasított a gonosz kéz,
sértett kérégből nem másképp **folyt ki a friss vér**,
mint oltárok előtt, ha a roppant nagy bika eldől,
árad a vércsobogás a leszelt nyak csonka tövéből.

...
hang hallatszik a tölgy-törzsből, kellős-közepéből:
»Én, a Ceres szeretett nimfája halódom a fában;
halld a jövőt: iszonyú tettednek lesz lakolása,
elmúlásomnak vigaszául jóslom a veszted.«

Ömir sezsireszi – Az élet krónikája
7777 tengés gyűjtői ezüstérmén
forrás: turkic.world

A megsebzett nyárfa vérének motívuma visszaköszön a kazakok szent ősi fájáról, a *torangiról* szóló egyik legendában, amit a 2012-ben létrejött Astana Ballet *Zseltorangi* (Желторанғы; Szél-nyárfa) címmel Kuat Sildebajev zenéjével vitt színre.³⁴

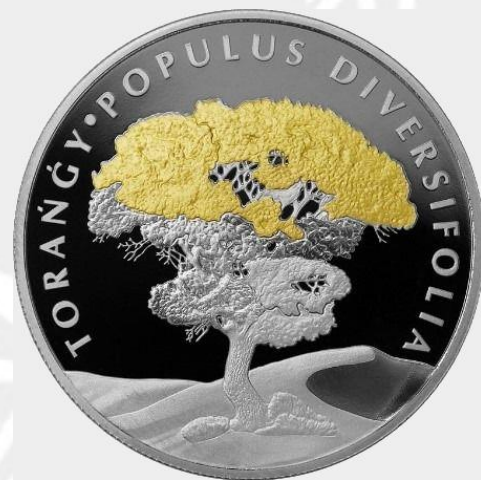
Az ókorban született egy csodálatos fa, Torangi. Felnövekedve a madarak kényelmes otthonává vált, akik a furulya hanglyukaihoz hasonló meghitt üregeibe rakták a fészkeket.

Szörnyű – majdnem végzetes – próbatételt jelentett számára a homokdűnék megjelenése, amik a környék teljes növényzetét elpusztították, csak Torangi maradt életben. A homokkal vívott küzdelemben megderződött, erőteljes gyökereket eresztett, de a vastag homok alatt a törzse meghajlott.

Torangi állhatatosságától elbűvölve a sztyeppe szél szívesen tanyázott a buja koronájában, ahol elcsitult, enyhén adó húst nyújtva a sivatagban. Az emberek is megszerették Torangit, az árnyékot adó lombkoronáját, szívósságában isteni erőt látva. De éjszakára soha nem maradtak alatta.

Történt egyszer, hogy ezekre az elhagyatott helyekre haszonlesők érkeztek, akik hallottak a torangifa értékes tulajdonságáról,³⁵ és elkezdtek levagdossni Torangi ágait. Torangi felnyögött, nem tudta, hogyan védje meg magát a hívatlan idegenektől.

Leszállt az este, a favágók pihenni mentek. Csak egyikük határozott úgy, hogy a fa alatt tölti az éjszakát. Torangi szörnyű álmot sugallt ennek a fiatalembernek. Az hánykolódott, forgolódott, és képtelen volt kinyitni a szemét. Önmagát látta, amint egy torangit vagdos. Rémülten vette észre, hogy a fejsze nyomán valódi vér serken, és a hajlott törzsben meglátta az ott lakó lányok tanyáját is; hallotta a nyögésüket, tehetetlen sírásukat.

Hajlott törzsű torangi
200 tengés gyűjtői érmén
forrás: kazmint.kz

³² [Ceres](#) a római mitológiában a földművelés, a gabonanövények, a termékenység és az anyaság istennője. (A görög [Déméter](#) istennő római megfelelője.)

³³ [Ovidius: Átváltozások; Nyolcadik könyv; Erysichthon. Az éhség](#) – Devecseri Gábor fordítása.

³⁴ Az Astana Ballet weboldalán: [Легенда о Туранге](#). Bővebben, sok szemléletes képpel az előadásból a Qazaq Ballet weboldalán: [«Легенда о Туранге»: стойкость природы или человека?](#)

³⁵ A torangi törzsből készült edények és nyergek nem repednek meg, a napon szárított fa pedig különösen erős.

Reggel a haszonlesők ismét fogták a fejszájukat, de a fiatalember könyörögött, kérlelte őket, hogy ne vágják ki a fát, elégedjenek meg a már levágott ágakkal. Azonban az emberi kapzsiság nem ismer határokat. Torangi hatalmas törzsét a haszonlesők egy halom aranynak tekintették, áhított nyereségnek, amit a kereskedők ígértek nekik. Rátámadtak a fiatalemberre, megölték, majd ismét nekiálltak a fa kivágásának. Torangi gyökerei előtörtek a földből, fölemelkedtek, és az ágak elkezdtek ostorozni a haszonlesőket. Torangi segítségére siettek a fészkeiket és fiókáikat vesztett a madarak. Hegyes csőrükkel kiszúrták az ellenségeik szemét. A haszonlesők pedig vak dühükben a fejszájukkal hadonászva egymást vágták le.

A vigasztalhatatlan Torangi az élettelen fiatalember fölé hajolt; beleszeretett bátor védelmezőjébe. A madarak könnyeikkel hintették be sebzett gyökereit, meggyógyították a levágott ágait, így Torangi visszanyerte korábbi erejét és szépségét.

Torangi sok éven át sírt, megosztva a viszonzatlan szerelem okozta fájdalmát azokkal az utazókkal, akik úgy döntöttek, hogy az ő koronája alatt töltik az éjszakát. Azonban a vég nélküli jajveszékeléseivel az alvó vándorok lelkébe szünni nem akaró szomorúságot ültetett el.

Az emberek leszoktak arról, hogy Torangi ágai alatt éjszakázzanak. Torangi rájött, hogy teljesen elidegenítheti magától az embereket, ezért fölhagyott a sorsa fölötti siránkozással, büszkén beletörődött a magányába. Továbbra is ellenáll a homok támadásának, árnyékos oázisként szolgál az utazók számára, és örvendezik a madarak énekén. Végeérhetetlen dalait csak a sztyeppei széllel osztja meg bizalmasan, az pedig elnyugodva, hajlékony ágai közt ringatózva hallgatja őket...

Ezért nevezték el a kazakok a torangi fát *zseltoranginak*, a szél fészekének.

Csak kevesen tudják, hogy ha egy fiatal utazó beleszeret szépségébe, annak ihletet ad majd: egy napon, amikor már költővé vagy zenésszé vált, megérti a gyökereinek titkát – a szeretet titkát, ami az alkotót halhatatlanná teszi.

Torangi (nyárfá) forrás: [Wikipédia](#)

forrás: [Wikipédia](#)

A turanga a nyárfák nemzetségének egyik fajcsoportja. Közülük a kazak sztyepp őshonos faja a szélsőséges körülményeket is jól tűrő *kara torangi*.³⁶ Ennek a szent fának egy másik kazak neve *zseltorangi*, azaz szélhívogató torangi. Még szélcsendes időben is jellegzetes módon ingatja ágait egyik oldalról a másikra, mintha a szelet hívná. Ez fa még a legmelegebb időben is kellemes, hűvös árnyékot ad.

Egyik különlegessége, hogy – akár egy vesszőn is – különböző alakúak a levelei. A korona alsó és felső részéről vágott ágakat nézve úgy tűnik, mintha különböző fákról származnának. Ezért a turangát tarka nyárnak is nevezik.

A szürkés kérge alatti [szíjácsa](#) fehér, beljebb a [gesztje](#) vörös, ami a törzs közepe felé már-már feketébe hajlóan egyre sötétebb. Az élő fát megvágva "vérzik", pirosas nedv folyik belőle.

Az érdekesen ívelt törzsük gyakran üreges, amibe szalakóták, cinkék, sőt búbos bankák is rakják fészkeiket. A korona tetején pedig, mintegy a második emeleten, szirti sasok (berkutok) és rétisasok telepednek le. Fájából használati tárgyakat készítettek. Mára a kazahsztáni Vörös könyv a turangát ritka fafajként tartja nyilván, kivágása tiltott.

A *Szent kék teve* nevet viselő turanga fájából egy kazak kézműves mester mives dombrát készített, ami a türk népek – így a kazakok – szent földjének tartott *Turkesztán* nevét kapta.

forrás: [kazgazeta.kz](#)

³⁶ Қара тораңғы [fekete nyár]; Populus euphratica vagy Populus diversifolia; Eufrátesz, más néven sivatagi nyár.

Egy másik nyárfélét, feketenyárt (jegenye) formáz Kazahsztán fővárosa, Nur-Szultan (Asztana) ikonikus építménye, a Bajterek.³⁷

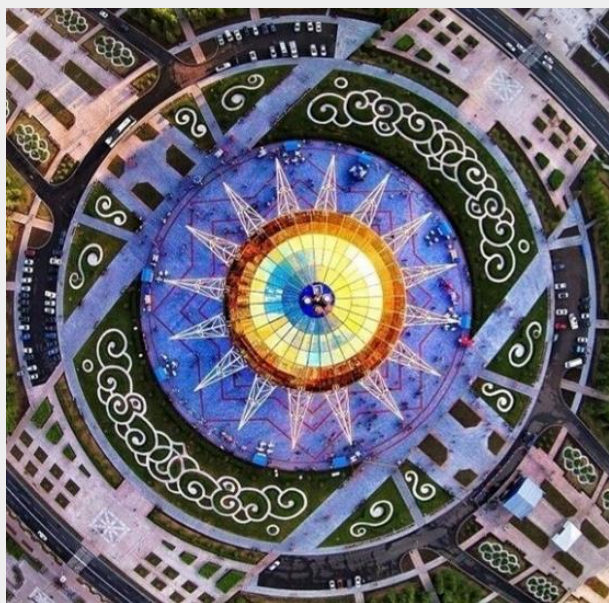
Az ősi nomádok világlátása szerint a Baiterek a világfolyó partján, a föld szívéből kinövő, mélyen gyökerező életfa. Ennek a fának a gyökerei az alvilágba nyúlnak, törzse a földi, koronája pedig az égi világba.

A mitikus szent madár, Szamurik³⁸ minden évben aranytojást rak a fa tetején lévő fészkébe. A tojást – a napot – minden évben megeszi az élet fája alatt lakó sárkány, ami az átmenetet jelenti a nyár és a tél, a nappal és az éjszaka között, a harcot a Jó és a Rossz között.

A [Bajterek](#) a főváros Almatiból Akmolába³⁹ 1997-ben történt áthelyezésének emlékműve (ezért 97 méter magas). Az Akmurza Rusztembekov vezette tervezői csoport az akkori köztársasági elnök, Nurszultan Nazarbejev alapötletének adott formát. A Bajterek fiatal, erős, ég felé nyúló faként az erős alapokkal rendelkező modern, független Kazahsztánt jelképezi, ami a jövőbeni jólétre törekszik, miközben megőrzi történelmi gyökereit; Szamurikként szárnyal és támadt föl holtából megannyiszor. A kilátóként is szolgáló 22 m átmérőjű gömbje, – Szamurik tojása, az örök élet szimbóluma – "kaméleon" üvegből készült, ami a nap állásától függően változtatja a színét. Innen belátható a főváros múltja és jelene, régi és új építésze.

forrás: aqtobegazeti.kz

A Bajterek fölülnézetben
forrás: vk.com

A kilátó-gömb közepén található a világ 17 vallási képviselőjének aláírásával ellátott fagömb, amely a vallások egységét jelképezi.

Kazak és angol nyelvű felirata:
Legyen áldott Kazahsztán – a béke és egyetértés földje!
forrás: wikiarquitectura.com

³⁷ **Baiterek** jelentése a kazakban "nyár", "támasz, védő", az ótörökben (a kazak nyelvnek is őse) nagy, magas fa.

³⁸ **Szamurik** vagy Szamruk: óriási, sasszerű madár, amely a kazak mitológiában a két világ közötti kapocs. Szamurik madár a világfa (Bajterek) tetején él, és a nap árnyékában repül. Emberként beszél; szájából fehér virágok folynak, amikor örömeiben nevet, és szeméből gyöngyszemek potyognak, amikor szomorúan sír. A legenda szerint bár Szamurik meghalt, de fel lehet támasztani. Tűzként ég, amikor meghal, és akkor is, amikor feltámad. (A fönixhez hasonló madár. A perzsa mitológiában és irodalomban *szimurg*.)

³⁹ Akmola 1998-ban kapta az Asztana (jelentése: főváros) nevet.

A világfa kapcsán óhatatlanul fölötlik Makovecz Imre egyik kedvenc, az építészetében testet is öltő idézete⁴⁰: *Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra.*

Mi több, a klipnek ezek a képkockái számunkra, magyarok számára a teljes Weöres vers üzenetét is közvetítik:

Örömöm sokszorozódjék a te örömödben.
Hiányosságom váljék jósággá benned.

Egyetlen parancs van, a többi csak tanács:
igyekezz úgy érezni, gondolkozni, cselekedni, hogy mindennek javára legyél.
Egyetlen ismeret van, a többi csak toldás:
Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra.

Az igazság nem mondatokban rejlik, hanem a torzítatlan létezésben.
Az öröklét nem az időben rejlik, hanem az összhang állapotában.

További információk:

[Youtube csatornája](#)

[Hivatalos híroldala](#)

[Dalszövegeinek magyar fordításai](#)

A nem jelölt képek forrása – a dimashnews.com engedélyével – a klip.

A nem jelölt fordításokat a szerző készítette.

Az átírások a magyar átírási szabályok szerint történtek azzal, hogy a kazak nevek – noha eredendően a magyar sorrendet (családnév, keresztnév) követik – a gyakorta használt nyugati sorrendben (keresztnév, családnév; elhagyva az atyai neveket) szerepelnek.

⁴⁰ Weöres Sándor: [A teljesség felé](#), Első rész, Szembe-fordított tükrök